

Συνάντηση 11η

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

*«Να πάρει το χαρτί και ύστερα βλέπουμε...». Το απολυτήριο αποτελεί:
Νομιμοποιητικό μέσο – Διαπιστευτήριο – θεσμοποιημένο κεφάλαιο.*

Επισημάνσεις σε σχέση με το θεσμό της εκπαίδευσης:

- Η θεσμοθέτησή του τοποθετείται 18^ο – 19^ο αι. στην Ευρώπη*
- Αποτελεί κατάκτηση η καθιέρωση της δημόσιας υποχρεωτικής εκπαίδευσης*
- Ο θεσμός της εκπαίδευσης συμβάλλει στην πολιτισμική, πολιτική και οικονομική ανάπτυξη και καθίσταται πόρος παραγωγής*
- Ο θεσμός της εκπαίδευσης είναι επιφορτισμένος με την κοινωνική ένταξη και συμμετοχή των νέων στην κοινωνία*
- Η αποστέρηση του αγαθού της εκπαίδευσης αποτελεί κοινωνικά απορριπτέα κοινωνική πολιτική*

Ωστόσο, πλήθος ερευνών καταδεικνύει ότι η εκπαίδευση δεν επιτυγχάνει την αποστολή της.

Οι απαντήσεις που δόθηκαν από την Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης:

- **Δομολειτουργισμός:** Σκοπός της εκπαίδευσης είναι να συμβάλλει στην διατήρηση της κοινωνίας
- **Συγκρουσιακές θεωρίες:** Η εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής έχει ως συνέπεια την ομαλή αναπαραγωγή της κοινωνίας (κοινωνικές ανισότητες).

Ιδιαίτερα μετά τη δεκαετία του 1960 οι έρευνες κατέδειξαν ότι η εκπαίδευση συμβάλλει στην αναπαραγωγή των ανισοτήτων με κυριότερη συνέπεια τον Κοινωνικό αποκλεισμό ΑΠΟ και ΜΕΣΩ της εκπαίδευσης.

Τελικά η εκπαίδευση συμβάλλει στην αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων ή μπορεί να αποτελέσει μέσο προώθησης κοινωνικών αλλαγών;

Προσέγγιση του συγκεκριμένου ζητήματος μέσα από μια σειρά ερωτημάτων:

- *Που εντοπίζεται η ανισότητα στην εκπαίδευση και πώς ερμηνεύεται;*
- *Που παρατηρείται ο αποκλεισμός;*
- *Ποια μέτρα εκπαιδευτικής πολιτικής εφαρμόζονται;*

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΠΑΡΓΩΓΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (Το πλαίσιο της συζήτησης)

Προκειμένου να θέσουμε το πλαίσιο της συζήτησης πρέπει να προσεγγίσουμε τους όρους: Εκπαίδευση και αναπαραγωγή.

Εκπαίδευση: Σημαντικός θεσμός – κοινωνικοποιεί και επιλέγει.

Σήμερα ο τίτλος σπουδών αποτελεί τυπικό προσόν εισόδου στο εργασιακό πεδίο – *(αυτό σημαίνει ότι μέσω της εκπαίδευσης επιλέγεται έμμεσα η θέση που θα καταλάβουν οι μαθητές στην κοινωνική ιεραρχία)*.

Η αποτυχία στην εκπαίδευση αποτελεί σημαντικό παράγοντα περιθωριοποίησης, οικονομικού και κοινωνικού αποκλεισμού.

Συνεπώς η εκπαίδευση είναι ένας θεσμός που μεσολαβεί ανάμεσα στην κοινωνική θέση από την οποία προέρχεται το άτομο και την οποία δυνητικά θα κατακτήσει.

- Κατά τις δεκαετίες '70 και '80 διεξάγεται ευρεία συζήτηση για τον αναπαραγωγικό ρόλο της εκπαίδευσης από την μαρξιστική πλευρά, αλλά και στο πλαίσιο του φεμινιστικού κινήματος.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η χρήση του όρου Κ.Α. περιλαμβάνει τέσσερις διαστάσεις:

1. Ο Κ.Α. αποτελεί μια κατάσταση για μία ή περισσότερες κοινωνικές ομάδες οι οποίες είναι αποκλεισμένες σε σχέση με άλλες
2. Η κατάσταση του Κ.Α. είναι κοινωνικά άδικη
3. Το κοινωνικό και πολιτικό αίτημα είναι η άρση του Κ.Α.
4. Ο Κ.Α. είναι αποτέλεσμα διεργασιών και διαδικασιών που επιτείνουν και αναπαράγουν το φαινόμενο

- Στην εκπαίδευση όταν γίνεται λόγος για μειονότητες γίνεται χρήση του όρου Κ.Α. υπό την έννοια της πρόσβασης ή της έλλειψης μέτρων εκπαιδευτικής πολιτικής για την ένταξη των παιδιών που προέρχονται από μειονότητες (ΑΠΟ).
- Όταν μελετάται η εκπαίδευση σε σχέση με την κοινωνική προέλευση των μαθητών γίνεται λόγος για αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων (ΜΕΣΩ).

Δηλαδή πότε διαστέλλεται ο Κ.Α. και πότε η αναπαραγωγή στην εκπαίδευση.

Συνεπώς μήπως θα έπρεπε να ερμηνεύεται ο Κ.Α. ως ένας από τους τρόπους που διενεργείται η λειτουργία της αναπαραγωγής στην εκπαίδευση;

Επίσης μπορούμε να προσεγγίσουμε εκτός κοινωνικής δομής τον Κ.Α.;

Η προβληματική καταδεικνύει την ύπαρξη ενός μη ικανοποιητικού πλαισίου ερμηνείας της σχέσης εκπαίδευσης – Κ.Α.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

(Συγκρουσιακές θεωρήσεις)

ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η εκπαίδευση συμβάλλει στην αναπαραγωγή με βάση:

- Την κοινωνική προέλευση
- Το φύλο
- Την εθνότητα

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ

Το ζήτημα προσεγγίζεται μέσω; Κοινωνικής τάξης, γεωγραφικής προέλευσης, κοινωνικής θέσης – επάγγελμα πατέρα.

*Οι περισσότερες έρευνες στην Ελλάδα εντοπίζουν τις ανισότητες σε σχέση με την πρόσβαση στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση

Τι δείχνουν οι έρευνες;

- Στο σώμα των φοιτητών αντιπροσωπεύονται όλες οι κοινωνικές τάξεις. Ωστόσο, λιγότεροι φοιτητές προέρχονται από εργατικά και αγροτικά στρώματα.
- Υπάρχει σύνδεση επίδοσης – κοινωνικής προέλευσης (αιτιακή σχέση)
- (Bourdieu, Bernstein, Charlot)

ΦΥΛΟ

Η ανισότητα έχει μελετηθεί με βάση το φύλο

- Θεσμός συνεκπαίδευσης
- Σύνθεση διδακτικού προσωπικού στις βαθμίδες της εκπαίδευσης
- Σύνδεση φύλου και σχολής φοίτησης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση
- * Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια στατιστική αλλαγή στα δεδομένα

ΕΘΝΟΤΗΤΑ

- Στην Ελλάδα (δεκαετία '90) οι σχετικές έρευνες εντάσσονται στην προβληματική του κοινωνικού αποκλεισμού και του ρατσισμού.
- Όταν εντάσσονται στην οπτική των ανισοτήτων καταδεικνύουν τη μειωμένη πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση των παιδιών με διαφορετική εθνικότητα
- Σημαντικό ζήτημα αποτελεί και η τεχνική – επαγγελματική εκπαίδευση – πεδίο συγκέντρωσης μαθητών που αποτυγχάνουν στη γενική εκπαίδευση

Κοινωνική προέλευση, φύλο, εθνότητα συνδέονται με τη μαθητική επίδοση.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ

Η τάση που κυριαρχεί στις μαρξιστικές προσεγγίσεις για την εκπαίδευση στρέφονται στην αποκάλυψη δομικών ομοιοτήτων και διαφορών ανάμεσα στην κοινωνία και την εκπαίδευση.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ:

- Bowls & Gintis 1977: Η εκπαίδευση αντιστοιχεί στην κοινωνία και αυτό σημαίνει ότι την αναπαράγει. Έτσι αναπαράγει και τις δομικές ανισότητες.
- Bourdieu & Passeron 1977: Η αναπαραγωγή μελετάται μέσω του «πολιτισμικού κεφαλαίου»
- Bernstein 1991: Η αναπαραγωγή μελετάται μέσω του γλωσσικού κώδικα των ομιλητών (θεωρία γλωσσικών κωδίκων).
- Althusser : Το σχολείο αποτελεί ιδεολογικό μηχανισμό του κράτους.

ΦΥΛΟ

- Στο λανθάνον αναλυτικό πρόγραμμα εντοπίζουμε στερεοτυπικές ιδέες για το φύλο, την εθνικότητα, τις μειονότητες
- Εμφανίζεται η ιδέα του αποκλεισμού υπό την οπτική του «ξένου» *(αναπαραστάσεις γυναικών στα σχολικά εγχειρίδια, αναπαραγωγή στερεοτυπικού ρόλου, τα αγόρια μονοπωλούν το ενδιαφέρον των διδασκόντων, η επίδοση των κοριτσιών αποδίδεται στην επιμέλειά τους, τα κορίτσια τείνουν προς τις θεωρητικές σπουδές, κ.ά.)*

ΕΘΝΟΤΗΤΑ

- Ο εθνοκεντρικός χαρακτήρας του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος αποκλείει τους ξένους από την κοινωνική αναπαράσταση.

Η ελληνική εκπαίδευση δεν παρέχει πρότυπα για τα αγόρια και τα κορίτσια που να υπερβαίνουν το φύλο τους και αυτό ισχύει πολύ λιγότερο για τις μειονότητες και τους μετανάστες.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Οι σχετικές με τον κοινωνικό αποκλεισμό μελέτες επικεντρώνονται σε δυο θεματικές περιοχές:

1. Η πρώτη συνδέεται με το εκπαιδευτικό προφίλ των αποκλεισμένων ατόμων ή ομάδων, δηλαδή με τα αποτελέσματα της εκπαίδευσης (**αποκλεισμός από την εκπαίδευση**).
2. Η δεύτερη θεματική συνδέεται με τα προβλήματα πρόσβασης στην εκπαίδευση και την ανεμπόδιστη σχολική σταδιοδρομία (**αποκλεισμός μέσω της εκπαίδευσης**).

ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Οι σχετικές έρευνες ασχολούνται με τις θεσμικές ρυθμίσεις που αφορούν την πρόσβαση στην εκπαίδευση, αλλά και τις δυνατότητες που προσφέρει ο θεσμός για επιτυχή σχολική φοίτηση.

Κανονιστικές ρυθμίσεις και πρακτικές:

- Απαγόρευση ή περιορισμός δυνατότητας πρόσβασης

Αφορά στην ιστορία του εκπαιδευτικού συστήματος αλλά και σε πρόσφατες πρακτικές.

- Άρνηση εγγραφής

Αφορά σε διευθύνσεις σχολείων που αρνούνται την εγγραφή μαθητών μειονοτήτων, αλλά και παιδιών μεταναστών, μέσω επίκλησης τυπικών λόγων.

- Έλλειψη παροχής εκπαίδευσης σε ικανοποιητικό βαθμό

Αφορά σε παιδιά που ανήκουν σε μειονότητες, σε ΑΜΕΑ, σε παιδιά ανήλικους παραβάτες (υπάρχουν κανονιστικές ρυθμίσεις – δεν καλύπτουν όλες τις βαθμίδες ή όλες τις ανάγκες των παιδιών).

- Έλλειψη διαδοχικής εκπαίδευσης

Αφορά στην προσφορά όλων των σχολείων της δυνατότητας πρόσβασης στην ανώτερη εκπαίδευση.

ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Οι ερευνητικές τάσεις που κυριαρχούν είναι δυο:

1. Διερεύνηση της σχέσης φτώχεια – εκπαίδευση

Η φτώχεια συνδέεται με χαμηλό επίπεδο μόρφωσης, στέρηση διαπιστευτηρίων ακόμη και από την υποχρεωτική εκπαίδευση.

Σύνδεση εκπαιδευτικού αποκλεισμού με εκπαιδευτική αποστέρηση

Παραδείγματα:

- Η έλλειψη τίτλου σπουδών συνεπάγεται την αδυναμία προγραμμάτων κατάρτισης (ΟΑΕΔ).*
- Η πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση μπορεί να προσκρούσει σε οικονομικά ζητήματα*
- Υπάρχει άμεση σύνδεση της φτώχειας και του χαμηλού επιπέδου εκπαίδευσης.*

2. Διερεύνηση της σχέσης ανεργίας και εκπαιδευτικών διαπιστευτηρίων-θεσμοποιημένου κεφαλαίου

Στα κείμενα της Ε.Ε. γίνεται μνεία για τη σχέση εκπαίδευσης και Κ.Α. με βάση το εκπαιδευτικό προφίλ των ανέργων.

Η εκπαίδευση λειτουργεί αναπαραγωγικά και το γεγονός αυτό επιφέρει κοινωνικές συνέπειες:

- *Μαθητική διαρροή – εγκατάλειψη της εκπαίδευσης. Συνέπεια αυξημένος κίνδυνος ανεργίας – Κ.Α.*
- *Λόγω μετακύλισης της αποκλειστικής ευθύνης από τον εκπαιδευτικό θεσμό στο μαθητή οι κοινωνικές ανισότητες διαιωνίζονται και ερμηνεύονται σε σχέση με τις ατομικές ικανότητες*
- *Ο εκπαιδευτικός θεσμός προσφέρει ελάχιστες δυνατότητες ανοδικής κοινωνικής κινητικότητας.*

ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΟΥ ΑΣΚΗΘΗΚΕ ΣΤΙΣ ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

- Σύμφωνα με τις μαρξιστικές προσεγγίσεις η εκπαίδευση αναπαράγει την κοινωνία.
- Επίσης οι μαρξιστικές προσεγγίσεις δεν στρέφονται στο εσωτερικό της εκπαίδευσης (δομικές θεωρήσεις).
- Ακόμη, αν η εκπαίδευση αναπαράγει μηχανιστικά την κοινωνία, πώς μερικοί μαθητές ξεφεύγουν;

Λόγω της κριτικής στις μαρξιστικές προσεγγίσεις κερδίζει έδαφος η παραδοχή ότι το σχολείο δε λειτουργεί μόνο ντετερμινιστικά.

Αυτό σημαίνει ότι το σχολείο συνοψίζει δύο αντιτιθέμενες τάσεις:

- Την διατήρηση της υπάρχουσας κοινωνίας
- Τη μεταβολή της υπάρχουσας κοινωνίας (ανοδική κοινωνική κινητικότητα, διευρυμένη εκπαίδευση, ανάπτυξη κριτικής σκέψης και πολιτικής συνείδησης)

- Προτείνουμε κατευθύνσεις και αρχές ενός θεωρητικού πλαισίου το οποίο να λειτουργεί και προς τις δυο κατευθύνσεις:
- Της κοινωνικής αναπαραγωγής και της κοινωνικής μεταβολής. Και τούτο διότι, η εκπαίδευση συνδυάζει και την αρχή της καθολικότητας και την αρχή της επιλεκτικότητας
- Η αρχή της καθολικότητας δηλώνει ότι με την εκπαίδευση η κοινωνία στοχεύει στην ένταξη, την ενσωμάτωση την εξάλειψη ή την αποδοχή των διαφορών των μελών της ή στην παροχή δυνατότητας κοινωνικής ανόδου και διατήρησης της κοινωνικής συνοχής.
- Η αρχή της επιλεκτικότητας δηλώνει ότι η εκπαίδευση στοχεύει στην κοινωνική διαφοροποίηση που εδράζεται στη βάση των διαπιστευτηρίων (τίτλων σπουδών) και στην αξία που τους αποδίδεται.

Η αρχή της επιλεκτικότητας συντηρεί την κοινωνική ιεραρχία και συμβάλλει στη διατήρηση της ισχύουσας τάξης πραγμάτων.

Ιστορικά η εκπαίδευση συνδυάζει αυτές τις δυο αντιτιθέμενες κατευθύνσεις

Μπορεί η εκπαίδευση να συμβάλλει στην κοινωνική μεταβολή μέσω σχεδιασμένων παρεμβάσεων; (Διαπολιτισμικά σχολεία, σχολεία ειδικής αγωγής, ολοήμερα δημοτικά, ΣΔΕ, συγγραφή νέων σχολικών βιβλίων, νέες διδακτικές μέθοδοι, ενισχυτική διδασκαλία, προγράμματα κατάρτισης, θεσμοθέτηση της δια βίου εκπαίδευσης, παρεμβατικά προγράμματα στα σχολεία με στόχο την αποδοχή της ετερότητας, και την προώθηση της ισότητας κ.ά.)

- Οι παραπάνω παρεμβάσεις επιδιώκουν την αλλαγή νοοτροπίας και παιδαγωγικών πρακτικών, αλλά και την επίτευξη ίσων ευκαιριών. Το κατορθώνουν;

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

- ✓ Η εκπαίδευση συμβάλλει στον Κ.Α. άμεσα (δεν παρέχεται εκπαίδευση) ή έμμεσα (αναπαραγωγή).
- ✓ Η αναπαραγωγή των ανισοτήτων συνεπάγεται ότι η εκπαίδευση συμβάλλει στο Κ.Α. εκείνων που τοποθετούνται χαμηλά στην κοινωνική δομή.
- ✓ Ο Κ.Α αποτελεί πλευρά του αναπαραγωγικού ρόλου της εκπαίδευσης.
- ✓ Η ερμηνεία των κοινωνικών λειτουργιών της εκπαίδευσης (διατήρηση της κοινωνίας – κοινωνική μεταβολή) προϋποθέτει έρευνες στο εσωτερικό της εκπαίδευσης.